

UOT 75

FƏRİDƏ ABDULLAYEVA*

YURAN MƏMMƏDOVUN YARADICILIĞINDA “MƏNİM AİLƏM” VƏ
“HÜSEYN CAVID” ƏSƏRLƏRİNİN TƏHLİLİ

Məqalədə Naxçıvan torpağının yetirməsi görkəmli rəssam Yuran Məmmədovun həyat və yaradıcılığından söhbət açılmışdır. Y.Məmmədov natürmort, portret, mənzərə, tematik tablo janrına müraciət etmişdir. Onun yaradıcılığında əsasən tematik kompozisiyalar əsas yer tutur. “Mənim anam”, “Batabat”, “Yusif İbn Küseyir”, “Şahab məhəlləsi”, “Naxçıvanda bahar”, “Bizim ailə” və s. əsərlərinin müəllifidir. O, özünəməxsus yaradıcılıq yolu ilə diqqətəlayiq əsərlər yaradan böyük sənətkardır. O səhnəqrafiya sahəsində də uğurlu əsərləri ilə məşhurlaşmış və xüsusi rəğbət qazanmışdır. C.Məmmədquluzadənin “Ölülər”, “Dəli yığıncağı” tamaşalarına verdiyi tərtibatları onun sənət uğurlarından bir neçəsidir.

Məqalədə rəssamın rəngkarlıq əsərlərindən “Mənim ailəm” və “Hüseyn Cavid” əsərləri təhlilə cəlb olunmuşdur. O, “Mənim ailəm” əsərini özünəməxsus üslub ilə işləmiş, daha çox isti rənglərdən istifadə edərək tabloya rəngarənglik, canlılıq qatmışdır. Tabloda ön planda ailənin əsas təməl dayağı olan ata obrazı, arxa planda isə balaca qarpız yeyən uşaqlar və yaşlı baba obrazı ustalıqla işlənmişdir. Portret janrında çəkdiyi “Hüseyn Cavid” əsəri onun uğurlu əsərlərindən biridir. Əsər kətan üzərində yağlı boya ilə işlənmişdir. Rəssam bu tabloda müxtəlif rəng çalarlarından istifadə etmişdir. Rəssamın yaradıcılığının tədqiqi sənət tariximizin öyrənilməsində əvəzsiz mənbədir.

Açar sözlər: *Yuran Məmmədov, Naxçıvan, mənzərə, təsviri sənət, portret, natürmort, “Mənim ailəm”, “Hüseyn Cavid”.*

Xoşbəxt o kəsdir ki, təmiz və açıq bir ürəklə oxuya bilir. Hər yerdə - göydə, yerdə, ağaclarda belə sevinc tapmağı bacarır. Müğənninin səsi olduğu kimi, rəssamın da rəngi hiss etmək qabiliyyəti olmalıdır. Belə bir qabiliyyətli sənətkar, görkəmli Azərbaycan rəssamı Bəhruz Kəngərli məktəbinin layiqli davamçılarından olan tanınmış rəssam-boyakar, teatr rəssamı Yuran Məmmədovdur. Yuran Məmmədov mənzərə, natürmort və çoxlu sayda tematik kompozisiyaların müəllifidir. Onun əsərlərində dünyanın sonsuzluğu ideyası ustalıqla tərənnüm edilir və onlarda daxili aləmi əks etdirən gərgin baxış hiss olunur. Onun yaradıcılığa olan sonsuz sevgisinin nəticəsidir ki, o yaradıcı bir insan kimi hansı sahəyə üz tuturdusa, orda öz sözünü deyər, təkrarsız bir iz buraxa bilirdi.

Yuran Əli oğlu Məmmədov 1934-cü ildə aprel ayının 15-də Naxçıvan torpağında, qədim Şahab məhəlləsində anadan olmuşdur. O, hələ balaca yaşlarında Naxçıvan təbiətinin gözəlliklərini dərinlən duyub, bu füsunkar mənzərələri kətan üzərinə köçürmüşdür. Rəssamlığa olan həvəsi onu Əzim Əzimzadə adına Bakı Rəssamlıq Məktəbinə gətirib çıxarır. 1955-ci ildə həmin məktəbi bitirir, orada pedoqoji və yaradıcı fəaliyyətlə məşğul olur. Sonra Sankt-Peterburqda İ.Y.Repin adına Rəssamlıq Akademiyasına üz tutmuş, beş il professor Viktor Mixayloviç Oreşnikovun sinifində rəssamlıq sənətinin sirlərinə dərinlən yiyələnmişdir. 1960-cı ildə akademiyanı bitirmiş, bir müddət bu şəhərdə rəssam kimi fəaliyyət göstərmişdir. “Lenfilm” studiyasında, A.S.Puşkin adına Akademik Dram Teatrında baş rəssamın assistenti olmuşdur. Qədim sənət, mədəniyyət beşiyi olan böyük şəhərdə təhsil alması, yaşayb-yaratması onun yaradıcılığına böyük təsir göstərmişdir. İlk rəssamlıq avtobioqrafiyasının səhifələrini yazmış, dəyərli əsərlərini yaratmışdır. Bakıda və Sankt-Peterburqda təhsil alması onun rəssam kimi formalaşmasında böyük rol oynamışdır. Lakin buna baxmayaraq, Vətən sevgisi onun tezliklə Azərbaycana qayıtmasına səbəb oldu. Bundan sonra ömrünün sonunadək bu qədim, ulu torpaqda Naxçıvanda yaşayb burada yaradıcılıq fəaliyyəti ilə məşğul olmuşdu. 1970-ci ildə SSRİ

Rəssamlar İttifaqının üzvü olmuşdur.

Rəssamın yaradıcılığında əsasən tematik kompozisiyalar əsas yer tutur. Bundan əlavə onun yaradıcılığında portret, mənzərə janrına da çox tez tez rast gəlinir. Yuran Məmmədov həyatı boyu Naxçıvan torpağının ecazkarlığından ilham alaraq bu gözəl məkanı öz əsərlərində məhəbbətlə təsvir etmişdir. O, tez-tez təbiət qoynunda olur, əsrarəngiz gözəlliklərdən zövq alıb mənəvi duyğulara qovuşur, geniş vadilərin, əzəmətli dağların, axar-baharlı dərələrin qoynunda, kükrəyib daşan çayların sahilində fırçasını əlinə alıb saatlarla malbertin önündə dayanıb bu mənzərələri kağız və kətan üzərinə köçürürdü. Ofelya Mirzəzadə də Yuran Məmmədovun həm insan, həm də rəssam kimi bənərsiz, qeyri-adi bir adam olduğundan ürək dolusu söhbət açır və deyir: rəssamın tablolarına baxmaq kifayətdir ki, doğulduğu Şahab məhəlləsini təsəvvürə gətirənsən, qədim Naxçıvanı yaxşı tanıyasan və bu yurda ürəkdən bağlanasan. Bu sevgini o, sənət dostları ilə bölüşməkdən ayrıca zövq alar, onlarla el-obanı qarış-qarış gəzər, bu yerlərin gözəl mənzərələrindən, möhtəşəm abidələrindən danışdıqca danışardı [1, s.11]. Bir-birindən baxımlı, uğurlu tablolarını, natürmortlarını, etüdlərini, mənzərə janrında əsərlərini bu ecazkar aləmin qoynunda yaratmışdır. Onun rəngkarlıq nümunələrindən “Mənim anam”, “Haçadağ”, “Batabat”, “Araz”, “Möminə xatun”, “Yusif İbn Küseyir”, “Şahab məhəlləsi”, “Əlixan məhəlləsi”, “Naxçıvanda bahar”, “Əlincə qalası”, “Vayxır kəndi”, “Arpaçay”, “Ordubad bağları”, “Şahbuz mənzərələri”, “Bizim ailə”, “Vətən uğrunda” və s. əsərlərinin adlarını qeyd etmək olar. Bu yolları dəfələrlə onunla birgə addımlayan dostu Cəlil Vəzirovun xatirələri Yuranı həm də bir insan kimi tanımaq üçün çox əhəmiyyətlidir: “Naxçıvan torpağı Yuran üçün ilham mənbəyi idi. Gedərdik, günlərlə Ordubadda, Şahbuzda qalardıq. Gözəl dostluğu, yaxşı səfər yoldaşlığı vardı. Yuranın ürəyi uşaq ürəyi idi. Bu da ondan irəli gəlirdi ki, o əsl yaradıcı və bilikli, özünə, sənətinə qarşı olduqca tələbkər idi. Bunlar bir toplu halında kamil bir şəxsiyyəti formalaşdırmışdı” [7, s.15-16]. Günəşin zəngin və saf rəngləri ilə həyatın qeyri-adi gözəlliklərini göstərən əsərləri Yuran Məmmədov palitrasının zənginliyi və rənglərin sərhədsiz dərinliyindən xəbər verir.

Onun bədii yaradıcılığının əsas tərəfi teatr təşkil edirdi. Çünki, o, həm də teatr rəssamı idi. Milli və xarici dramaturgiyaya xas olan neçə-neçə əsərlərə bədii tərtibat vermişdi. Akademik İsa Həbibbəylinin qeyd etdiyi kimi, Azərbaycanın müxtəlif teatrlarında tamaşaya qoyulan eyni əsərlər Yuran Məmmədovun tərtibatında tamam başqa görüntü və təsir gücünə malik idi. O, fırça ilə işləsə də ruhən poetik adamı idi. Bu qabiliyyətdə onun həssaslığından, duyumlu olmasından irəli gəlirdi [4]. Səhnə tərtibatı verdiyi tamaşalardan A.Nessinin “Taruss canavarı”, A.Çaqarellinin “Xanuma” tamaşalarının öhdəsindən gəlib. Bu illər onun yeni uğurları təkcə rəsmdə deyil həmçinin Lenfilm studiyasındakı kino və təhsili üçün də əhəmiyyətli idi. 18 ilə yaxın fəaliyyət göstərdiyi Naxçıvan teatrında səhnəyə qoyulmuş tamaşalardan C.Cabbarlının “Solğun çiçəklər”, S.S.Axundovun “Laçın yuvası”, İ.Səfərlinin “Yol ayrıcında”, Ə.Yusiflinin “Oğurlanmış məhəbbət”, M.F.Axundovun “Hacı Qara” və digər əsərlərin səhnə tərtibatını hazırlamışdır. Rəssam bu tamaşalarda dərin və məzmunlu quruluşlar vermiş, tamaşalara verdiyi tərtibatlarda daim müasirliyə, yeni sənət təxəyyülünə arxalanmışdır. O, özünü yaradıcılıq yolu ilə böyük mənalara kəşf etməyi bacara bilən teatr rəssamı olmuşdur. Xüsusən C.Məmmədquluzadənin “Ölümlər”, “Dəli yığıncağı” tamaşalarına verdiyi gözəl tərtibat tamaşaçıların rəğbətini qazanmışdır. Teatr rəssamları içərisində əsasən öz rəng koloritindəki əlvanlıq, daha çox isti rənglərin harmoniyası ilə seçilən rəssam, hər yeni tamaşa üçün əsl narahatçılıqla axtarış aparıb, yeni ifadə vasitəsi tapmağa çalışan rəssam olub. Doğma yurdu Naxçıvanın təbiətində əks olunan isti rənglərin qırmızı, sarı, narıncı rənglərin əlvanlığının gözəlliyindən ilham alaraq yaratdığı tablolarında olduğu kimi, onun səhnə tərtibatında da tamaşanın ideya məğzində uyğun verilmiş bu rəng effektini aydın görmək mümkündür. Ümumilikdə tamaşaların bədii tərtibatları, xüsusiyyətləri onu deməyə əsas verir ki, rəssamların yaradıcılığında əsasən tamaşanın ümumi mənzərəsini,

hadisələrin baş verdiyi məkanı realist şəkildə çəkilən təsviri eyni zamanda müstəqil bir rəssam tablosu kimi xarakterizə olunur.

Rəssam “Mənim ailəm” tablosunu yağlı boya ilə kətan üzərində işləyib. Tablonun ölçüsü 100×95 sm-dir. Yuran bu əsərini özünəməxsus üslub ilə işləmiş, daha çox isti rənglərdən istifadə edərək tabloya rəngarənglik, canlılıq qatmışdır. Eyni zamanda tabloda soyuq rənglərə də yer vermiş, amma tabloda əsas hakimiyyət isti rəngləridir. Müxtəlif rəng çalarlarından istifadə etdiyi kimi tabloda çoxlu fiqurlardan da istifadə etmişdir. Həm ön, həm arxa planda bir neçə fiqur göstərilmişdir. Yuranın çəkdiyi tablonun mövzusu da rəngarəngdir. Kompazisiya həm yay fəsli, həm də bir ailə üzərində qurulmuşdur. Yayın gəlişi ilə təbiətdə baş verən dəyişikliklər, canlanma hər tərəfin rəngarəng çiçəklərə bürünməsi tabloda qabarıq şəkildə öz əksini tapmışdır. Yayın tərənnümü ilə yanaşı, bir ailənin eyni masada əyləşib qarpız yeməyi də təsvir olunmuşdur. Bir ailənin bir-birinə necə bağlılığı, xoşbəxtliyi fırça dili ilə qabarıq şəkildə sənətsevərlərin diqqətinə çatdırılmışdır. Tabloda ön planda ailənin əsas təməl dayağı olan ata obrazı, arxa planda isə balaca qarpız yeyən uşaqlar və yaşlı baba obrazı ustalıqla işlənmişdir. Ən sonuncu planda isə iki qadın obrazı ilə tablo tamamlanmışdır. Bunlarda ailənin qayğısına qalan ana obrazıdır. Rəssam fırçasını ustalıqla istifadə edərək ailənin bütün obrazlarının hər birinin o anki bütün hissələrini, mimikalarını tabloda aydın şəkildə göstərmişdir. Tablonun sol hissəsində işlənən somavar fiquru isə, tipik Azərbaycan ailəsinə xas olan adətlərin davamı kimi əks olunmuşdur. Ən sonuncu planda işlənən fiqurlardan biridə müxtəlif ölçüdə işlənmiş evlər və rəngarəng rənglərlə çəkilmiş ucsuz-bucaqsız dağlar təsvir edilmişdir. Dağların harmoniyası insanda əsrarəngiz təəssüratlar doğurur.

Yuran Məmmədov mənzərə, natürmort və çoxlu sayda tematik kompozisiyaların müəllifidir. Onun portret janrında – “Bizim ailə”, “Cərrah Mehdi Bağırovun portreti”, “Gənc artist”, “Çoban”, “Sosialist Əməyi Qəhrəmanı Bahar Talıbovanın portreti”, “Hüseyn Cavid” portreti və s. uğurlu əsərləri vardır. Portret janrında çəkdiyi “Hüseyn Cavid” əsəri onun uğurlu əsərlərindən biridir. Bu əsərdə şəkildə gördüyümüz tablo Yuran Məmmədovun “Hüseyn Cavid” tablosudur [3, s. 21]. Əsər kətan üzərində yağlı boya ilə işlənmişdir. Rəssam bu tabloda müxtəlif rəng çalarlarından istifadə etmişdir. Rəssamın fırça zərbələri incə, aydın toxunuşlarla işləndiyindən sanki tabloya yox, dərin fikirli gözlərilə bizə nüfz edən dahi yazıçımıza tamaşa edirik. Tabloda çoxlu rənglərdən istifadə olunmuş, əsas rəng qırmızı, köməkçi rəng isə ağdır. Rəssam həm soyuq, həm də isti rəngləri istifadə edərək tablonun qaynar və soyuq rəng balansını saxlamış, əsərə qəribə bir cəzb və gözoxşarlıq qatmışdır. Yuran Məmmədov fikirlərini bir neçə fiqur, obrazla ifadə etmişdir. Əsərdə əsas mövzu olaraq narahatlıq və rahatlıq məhfumunu eyni anda işləyərək qəribə bir paradoks yaratmışdır. Tabloda ilk gözümüzə Hüseyn Cavidin sakit baxdıqca insana rahatlıq verən rəsm ilə yanaşı, arxasında narahat baxışlı qadın obrazı yaradılmışdır. Dahi yazarımız əlində sakit tutub dayandığı qələmi ilə bəşəriyyəti tək bir şey, elm, sevgi qurtaracaq şüarı verib insanı gələcəyə ümidləndirmişdir.

Onun ən çox sevdiyi rəssamlar Səttar Bəhlulzadə və Toğrul Nərimanbəyov, bəlkə də ən çox bənzəmək istədiyi rəssam Anri Matiss idi. “Şlyapalı qadın” (1905), “Qırmızı Balıq” (1913), “Rəqs” (1909), “Qollarını qaldıran nökr” (1923) kimi məşhur əsərlərin müəllifi Anri Matiss XX əsrin ən böyük fransız sənətkarlarından biri idi.

Yuran Məmmədovun yolunu davam etdirən qızı Günel Yuran: “Uşaq vaxtı başımız üstə onun bir əsəri vardı - orda harasa üz tutan bir yolçu təsvir olunmuşdu. Mən çox vaxt gözlərimi yumar və o yol axtaran insan haqqında əhvalatlar uydurardım. Ordakı rənglər rəsmə qeyri-adi bir ovqat bəxş edirdi. Rəsmdəki o tənha insanın axtardığı nə idi – həqiqət, yoxsa həyatda tapmadığı ünvan?” [6, s. 5] atasının yaratdığı əsərlər haqqında belə bir fikir söyləmişdir. Daha sonra Xalq rəssamı Toğrul Nərimanbəyov: Yuranın rənglər dünyası insanı heyrana gətirir. Səttar Bəhlulzadə Yuranın sənətini yüksək qiymətləndirər, deyərdi ki, o bu yerlərin gözəlliklərini

dərindən duyur və əks etdirir. Və biz dostlar həmişə deyirdik ki, Yuran həm gözəl rəssam, həm də gözəl dostdur [5, s. 6]. Yuranla uzun müddət rəfiqlik etmiş xalq yazıçısı Anar dünyanı vaxtsız tərk etmiş bu istedadlı dostu haqqında qəlb ağrısı ilə yazırdı: “Beyni, qəlbi rənglərlə, cizgilərlə, mənzərələrlə, insan sürətləri ilə, yeni-yeni tabloların əlvan boylarıyla dolu idi... Arzuları, niyyətləri aşıb-daşırdı. Heyif, çox az yaşadı Yuran” [2, s. 7].

Bu gün Yuranın Türkiyə, İran, Macarıstan, Rusiya, Almaniya və Fransa muzeylərində, habelə şəxsi kolleksiyalarda saxlanılan əsərləri sonsuz bir yola üz tutan əbədi insanlara bənzəyirlər. Sonuncu bitirə bilmədiyi işi “Səhər erkəndən” əsəri onun uzun bir həyatda irəliyə doğru getmək arzusunun sözsüz şahididir.

Onun ən yaxın dostları olan şəkillər Minasda yanmış studiyada tapılmışdır. Yuranın şəkilləri daha çox xoşbəxtlik mövzularında idi. Onlar 20 il sonra işıq üzü görüb.

Azərbaycanın istedadlı boya ustası, orijinal teatr rəssamı Yuran Əli oğlu Məmmədov 1984-cü ildə Naxçıvanda, ata-anasının yanında torpağa tapşırılıb. Özündən sonra dil açıb danışan rəsmləri və yerə, göyə səpələnmiş xatirələri qalıb.

Şəkil. Səhri poeziya dünyası. Y.Məmmədov

ƏDƏBİYYAT

1. Bəxtiyar Qaraca. Rənglərində səsi var. “Azərbaycan” qəz., 27 aprel 2014.
2. Xəlilzadə F. Təbiət vurğunu. “Azərbaycan” qəz., 17 iyun 2004.
3. Məmmədov Y. Nar rəngi. Moskva, “İmir”, 2005, 100 s.
4. Sadıqoğlu A. Naxçıvan təbiətinin ecazkarlığını sənətdə yaşadan rəssam. “Xalq” qəz., 16 may 2014.
5. Sadıqoğlu A. Ulu torpağa bağlı sənətkar. “Xalq” qəz., 28 iyul 2015.
6. Vəzirov C. Naxçıvanın rəssam oğlu. “Xalq” qəz., 17 iyun 2004.
7. Vəzirov C. Yuranlı günlərin həsrətində. Mədəni-maarif, №10, 2005.

*AMEA Naxçıvan Bölməsi
e-mail: ferideehmedova88@mail.ru

Farida Ahmedova

Analysis of “My Family” and “Huseyn Javid” works by Yuran Mammadov

The article deals with the life and creativity of the outstanding artist Yuran Mammadov, the native of Nakhchivan. Y.Mammadov appealed to the genre of still life, portrait, landscape, thematic painting. The thematic compositions occupy a special place in his works. He is the author of the works "My mother", "Batabat", "Yusif Ibn Kuseyir", "Shahab Mahallesi", "Spring in Nakhchivan", "Our family" etc. He is a great artist who created remarkable works in his own way. He became famous for his successful works in the field of staging and gained special sym-

pathy."The Dead"," Mad meeting " by Jalil Mammadguluzadeh are one of his artistic achievements.

The article analyzes the artist's paintings "My Family" and "Hussein Javid". He worked with his work "My family" in a unique style, using more warm colors, adding colorfulness, vitality to the table. In the table, the image of the father, which is the main foundation of the family in the foreground, and in the background the image of children eating small watermelons and old dad was masterfully worked out. His work "Huseyn Javid" in the portrait genre is one of his successful works. The work was painted with oil paint on canvas. The artist used different shades of colors in this painting. Investigating the artist's creativity is an invaluable source in the study of our art history.

Keywords: *Yuran Mammadov, Nakhchivan, landscape, fine art, portrait, still life, "My family", "Huseyn Javid"*

Фарида Ахмедова

Анализ произведений «Моя Семья» и «Гусейн Джавид» в творчестве Юрана Мамедова

В статье рассматривается жизнь и творчество воспитанника нахчыванской земли выдающегося художника Юрана Мамедова. Ю. Мамедов обратился к жанру натюрморта, портрета, пейзажа, тематического табло. В его творчестве основное место занимают в основном тематические композиции. Он является автором таких произведений как "Моя мать", "Батабат", "Юсиф Ибн Кусейир", "Шахаб махалла", "Весна в Нахчыване", "Наша семья" и др. Он великий мастер, создающий замечательные произведения своим своеобразным творческим путем. Он также прославился своими успешными работами в области сценографии и приобрел особую симпатию. Спектакли Дж. Мамедгулузаде "Мертвецы", "Сборище безумных" - лишь некоторые из его художественных достижений.

В статье проанализированы произведения живописи художника "Моя семья" и "Гусейн Джавид". Он работал над произведением "Моя семья" в своеобразном стиле, приносил в таблицу красочность, жизнерадостность, используя более теплые цвета. На табло на переднем плане мастерски нарисован образ отца, который является главной опорой семьи, а на заднем плане дети, которые едят арбузы и старый дедушка. Его произведение "Гусейн Джавид" в жанре портрета является одним из его успешных произведений. Работа выполнена масляной краской на холсте. Художник использовал различные цветовые оттенки в этом табло. Исследование творчества художника является незаменимым источником изучения нашей истории искусства.

Ключевые слова: *Юран Мамедов, Нахчыван, пейзаж, изобразительное искусство, портрет, натюрморт, «Моя семья», «Гусейн Джавид».*

(AMEA-nın müxbir üzvü Ərtegin Salamzadə tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma:

İlkin variant 06.02.2020

Son variant 19.03.2020